

HÖGRE LÖN

KORTARE ARBETSTID

ORDENTLIGA BOSTÄDER

OM VÅRA TJÄNSTFLICKORS STÄLLNING

FÖREDRAG

AF

KVINNOLÄKAREN D:R

OSCAR NISSEN.

ÖFVERS. FR. NORSKAN

AF

K. T—L.

STOCKHOLM 1892.

SOCIALDEMOKRATISKA ARB.-PARTIETS FÖRLAG.

Pris 5 öre.

Mina damer och herrar!

Naturligtvis är det omoraliskt, att det ens fins något, heter »vara i en annans bröd». Det är en annan form för slafveri, och skall naturligtvis en gång försvinna. Man skall kanske opponera sig, då jag talar om slafveri här vid lag. Jag vill då påminna om, att vi ha kvar husagan; att en tjänare icke är herre öfver sin fritid — om han eller hon vill begagna den mot herrskapets önsknings, kunna de köras ur tjänsten — och slutligen, att en tjänare icke är röstberättigad, *därför* att han är tjänare. Det vill säga: därför att han är inte sig själf, utan en annans. Detta förhållande af beroende har slagit så djupa rötter i tjänarnes medvetande, att då jag för en tid sedan bland Kristianias 7,000 tjänstflickor sökte få till stånd en liten utflykt, anmälde sig endast 25. Och orsaken? Alltid samma svar: de tordes inte be om ledigt en söndags eftermiddag så tidigt som kl. 2 — möjligen kl. 5! Naturligtvis låg häri någon öfverdrift från flickornas sida — några kanske hade fått ledigt — men det visar tydligt, hvad *de själfva* tänka om ställningen. De betrakta sig som absolut beroende af frun — ett stycke inventarium, utan rätt att begära något af någon, medan andra få begära allt af dem.

Allt detta är upprörande, men än värre är, att många anse det fullkomligt på sin plats. Lydnad och försakelse ha de ju lärt sig från det de voro små, det är begynnelsen och ändan af hvad de få höra i kyrkan, då de någon gång slita sig lös från tvättbaljan eller barnvagnen. De ha ju en evighet att vinna igen på, hvad de förlorat här!

Lyckligtvis fins dock en och annan, äfven bland de kristna bland dem, som icke äro af den meningen. Dessa måste vi väcka till fullt medvetande om sin ställning, både för deras egen skull och för arbetarerörelsens. Och det har jag börjat med här i Kristiania. Det fins så många anledningar att söka få tjänstflickorna, och *just* dem, sammanslutna i en fackförening. Här några af skälen:

1:o) Därför att kvinnorna i allmänhet måste med i arbetarrörelsen, om inte denna skall alltför mycket lida af deras okunnighet om de stora frågorna och af att de stå utanför.

2:o) Därför att det är från tjänstflickornas klass, som arbetarne i allmänhet ta sina hustrur, som äro nästa släktleds närmaste uppfostrare.

3:o) Därför att det borde vara lättare att få tjänstflickorna med, då de äro de af de kvinliga arbetarne, som ha åtminstone några kraf på lifvet — beroende på, att de få se något af det — och därtill ha en något mera tryggad ekonomisk ställning än de flesta andra.

4:o) Därför att tillgången på tjänstflickor är jämförelsevis liten och konkurrensen därför inte så stor. Och slutligen:

5:o) Därför att i fråga om tjänstflickorna är det lättare att för utanförstående påpeka det odrägliga i deras ställning. Alla människor komma nämligen i beröring med deras klass, och ingen förnuftig människa, som inte har inträsse däraf, kan förneka det berättigade i deras kraf, sedan man bara en gång insett det. I den mot mig äljes fientliga pressen har heller inte sagts ett ord mot de af mig uppställda krafven — och ändå har det skrivits mycket i frågan. —

* * *

Hur ha nu tjänstflickorna det, och hvilka förändringar böra de önska sig?

Jag talar som läkare och tar saken praktiskt.

Det är då tre punkter, för hvilka jag särskilt sökt agitera, nämligen: *arbetstiden, lönen och bostaden.*

Hon måste ha kortare arbetstid

med en ordentlig fritid till eget bruk.

Knappast någon har väl så lång arbetstid som tjänstflickorna. Och därtill har hon aldrig någon full söndagshvila. Man invänder kanske, att hon har sina småstunder, då hon inte arbetar och sålunda får hvila sig. Men den invändningen gäller inte. Ty småstunder ha många andra också — bodbetjänter, kassörskor, kuskar, telefonister — men de äro ändå upptagna i och för tjänsten och tiden är inte deras egen.

Och hur man vänder sig, står verkliga förhållandet kvar, att de flesta tjänstflickor arbeta mer eller mindre hårdt 15 à 16 timmar om dagen. Och beräknar man söndagsarbetet fördelat på hvardagarna, blir det 17 à 18 timmar, ofta mer. Mycket få ha bara 14 à 15 timmars arbetstid.

Flertalet tjänstflickor ha aldrig fritt. Är det någon stund öfver från det vanliga dagligdags-arbetet, hittar man alltid på något åt henne. En ledig eftermiddag då och då att se om sina kläder, kommer allt mer ur bruk. Och vilja de arbeta om nätterna, nekas dem ljus. Därför får man också bevittna det besynnerliga förhållandet, att en tjänstflicka som vill se litet snygg ut och hvars lön tillåter henne det, måste anlita sömmer-ska för sådant, som hon äljes mycket väl kunde och ville göra själf. De få inte ens ordentlig tid på sig att äta — eller rättare sagt att stå vid fällbänken och kasta i sig några kalla bitar.

Det sägs, att deras arbete inte är så brådskande eller påkostande. Det är rengörning af golf och trappor och annan rengöring, att borsta kläder och skodon, stortvätt, ett oupphörligt springande från vinden till källarn, ärenden af alla slag, medförande ombyte af kläder, vakande om nätterna för barnjungfruns del, vid sjukdomstillfället först och sist af alla till hands. Kommer herrskapet eller andra viktiga personer sent hem om natten skall hon både vänta och hämta. Och skall någon tidigt upp, måste hon vara uppe ändå en timma tidigare. Hon jagas af fröken och frun, af herrn och alla barnen.

Tänk t. ex. bara på de stora rengörningarna hvar 5:te eller 6:te vecka. Hur mycket har jungfrun inte då att göra! Kanske en 6, 8 à 10 rum att göra i ordning, och dessutom

borstning, inköp och andra ärenden, matlagning, spring i källare och vind. Så går det kanske en hel vecka, Hur utschasad skall man inte vara efter en sådan törn! Och ändå säger folk, att en tjänstflicka ingenting kan och ingenting gör. Nåja — en 16, 17 års flicka kan väl inte så mycket, men arbetet blir ändå gjort — fruarna göra det i alla händelser inte.

Hur ödeläggande för hälsan den långa arbetstiden är, där-om är så mycket skrifvet och talat, att jag inte vill upprepa det här. Jag påminner endast om, att det är mer fördärfligt för kvinnor än för män, därför att de förra på det hela taget äro svagare och mindre motståndskraftiga. Och dessutom ha de 14—15 gånger om året sin månadsrening, som ytterligare nersätter krafterna. Men ändå skonas inte tjänstflickorna mera då än äljes. Jag har sålunda sett exempel på, hur tre tjänstflickor — den ena efter den andra — blifvit förstörda efter mindre än ett års tjänst hos ett af Kristianias finaste herrskap. Och likadant går det med flertalet. Tjänstflickor äro i allmänhet skrala till hälsan.

Men man sparar dem inte ens vid verkliga sjukdomfall, sålänge de bara kan gå på benen. De behandlas inte häller af husläkarn med samma omsorg som familjemedlemmarna.*) Han får inte ens göra det, ty frun vill inte höra på det örat. Det som göres för tjänstfolket blir därför ofta mera för tormens skull. Ty vid ett fall af sjukdom i följd af öfveranstängning står läkarn hjälplös, när han inte får förordna lugn och ro.

Går det slutligen så långt med sjukdomen, att hon inte kan sköta sina sysslor något så när, så söker man bli henne kvitt och undandrager sig — om möjligt den en månads underhållsplikt, som lagen påbjuder.

Det är förresten rätt besynnerligt med den där månaden. Ty inte kastar man andra af husets folk på gatan, när de varit sjuka i en månad. Men är jungfrun en länk i hushållet, bör hon väl ha samma rätt som det öfriga hushållet i detta fall.

Många fruar anse sig arbeta mycket mer och vara mycket duktigare än sina jungfrur. Och kan tjänstflickan ingenting, är det ofta fruns fel, som hvarken själf kan något eller ens gitter lära henne något. Se där orsaken till »hushållsskolorna!»

Hvad man med full rätt kan begära, är en begränsad arbetstid med ordentlig middagshvila, bestämda fritider, som få tas igen, om de af någon anledning skulle öfverskridas, och tillräckligt långa för att hon må få hvila sig och rusta sina saker. Och det inte småstunder, utan en bestämd tid, som hon själf rör om.

De böra också ha tillräcklig fritid för sin utveckling och sitt nöje, vare sig de vilja söka det på möten, i någon skola, kyrkan, teatern eller danslokalen.

Fruarna skola kanske svara härpå, att det går inte an, ty

*) Öfvers. erinrar sig härvidlag ett sitt samtal med nu aflidne distriktsläkaren Strandberg härstädes. »När jungfrurna sjuka», yttrade han, »då får distriktsläkarn vara god nog. Men när man kommer dit, så bo de ju i mörka skrubbar utan dager, så att man måste be folk bära ut dem i ett annat rum för att man skall kunna undersöka dem». (Se längre fram om bostaden!)

de *vilja* inte vara beroende af sina tjänstflickor. Nåja — då kunna de ju vara utan tjänare.

Må man komma ihåg, att dessa tjänstflickor ofta träda i äktenskap, som medför alla en hustrus eller en husmors förpliktelser. Men dessutom ha de i dessa äktenskap allt det extra arbete och alla de extra sorger, som fattigdomen för med sig. Och de ha *ingen* jungfru till hjälp.

Men både fruar och jungfrur äro människor — hvarken mer eller mindre.

Hon måste vidare ha

högre lön.

Som det nu är belöper sig lönen till 6 à 10 kr. i månaden. På det skall hon hålla sig kläder, betala sina få nöjen och lägga af för kommande dagar, då hon inte orkar tjäna längre — förutsatt att hon inte får använda af lönen till extra kosthåll — något, som inte är sällsynt.

Det fins platser, där det betalas mer: 15 kr. i månaden eller däröfver. Men det är undantagsfall, besvärligare platser eller sådana, som inte vara hela året, t. ex. på källare. Det fins också de, där det betalas mindre, i fattigare familjer.

Men jämfört med förhållandena i andra större städer, äro lönerna här åtskilligt mindre. I Köpenhamn t. ex. vill en tjänstflicka i en mycket lätt plats ha lika mycket som de bäst betalda här. I Frankrike, England, Amerika och Australien är lönen flere gånger högre än hos oss, platserna betydligt lättare och ställningen på det hela behagligare. Hvad Amerika vidkommer har man sökt invända, att jungfrurna ha mycket mer att göra där än här. Det må vara sant, men de arbeta inte mera för det, beroende på, att alla arbetsverktyg äro så mycket bättre och det går så mycket lättvindigare, att man kan göra samma arbete på halfva tiden mot här. Jag har hört det af flere tjänstflickor, som kommit därifrån enkom för att söka läkare. Hvar får man här se tjänstflickor, som på 2—3 år kunna spara nog mycket för att göra en sådan resa?

Hur mycket kan nu en flicka lägga af på en slik, tarflig lön, tills hon blir gammal?

Jag kännr en, som genom slit, släp och sparsamhet under 30 år lade sig till godo 1,000 kr. Det låter något, tycker man. Men det ger ju bara 10 à 12 öre om dagen i ränta. Och på det vill man väl inte, att en mänska skall lefva?

Och när de så slita för att spara en styfver, bli de hastigt gamla — förr än andra människor. De äro inte så raska i vändningarne längre, när de blifvit en 50 år, äfven tidigare, och då har man inte användning för dem längre. Och så »svara de», och »man kan inte stå ut med dem», när de blifvit »gamla i gården». Sådana uttryck ha vi alla hört tusentals gånger. Och så jagar man obarmhertigt från sig en den trognaste och pålitligaste mänska — en mänska, som kanske känner en bättre än någon med alla ens svagheter.

Och hvad blir slutet? Att gå i hjälphus eller in på fattig-

huset. Eller kanske något asyl för gamla trotjänarinnor, men det lyckas knapt 1 på 1000 och då genom massor af rekommendationer. Det är resultatet af en 35 års slit och släp, försåvidt hon inte föredragit ett tarfligt äktenskap, medan det ännu var så mycket med henne, att en kar', som var lika fattig som hon själf, ville ha henne.

Men det är ju klart, att en människa har rätt att begära att få lefva sitt lif till slut utan att svälta, när hon har slitit i all sin dar.

Detta måste man — menar jag — få arbetarne att förstå. Ty därpå beror det, om man skall kunna höja tjänstflickornas klass eller om de fortfarande skola vara lika nerkuschade som nu.

Så komma vi till frågan om

bostaden.

Det är ju här, hon skall finna den trefnad och hvila, som hon inte kan få i arbetet. Hurdana äro nu tjänstflickornas boningsrum?

Med undantag af några få hus, där det fins något så när hyggliga jungfrukammare, är förhållandet i den vägen rent af skandalöst. Det fins en mängd första klassens hus med våningar på 8—10 rum till en hyra af ett par tusen kronor, men som ha en jungfrukammare med en längd af $3\frac{1}{2}$ och bredd af 2 meter. Står det 1 säng i ett sådant rum, blir det 3 kvadratmeters yta att röra sig på; är det 2 sängar, återstår det bara 1 kvadratmeter. Och därtill ligger detta rum alltid i den sämsta delen af våningen, där luften förpästas från den närliggande klosetten, och dit solen har svårt att tränga in genom det smala fönstret.

Och detta är ändå inte det värsta. På sina ställen får jungfrun ligga i klädkammaren. Jag har sett dylika af 4 meters längd och 1 meters bredd, med en fönsteröppning på 10 centimeter.

Det fins andra — och de äro många — som begagna köket till sofrum åt jungfrun och med fällbänken till säng. Man förstår lätt, hvad detta innebär — med kylan om vintern och den odrägliga värmen om sommaren. På andra ställen återigen har man en liten utbyggnad upp på halfva vägghöjden och dit tjänstflickan får klättra upp på en stege. Där sofver hon i sitt kvafva bås i början af natten vid 30 graders värme, medan temperaturen på morgonen sjunkit betydligt under det normala.

Det fins en hel mängd hus, där tjänstflickorna få ligga i serveringsrummet. Dessa rum ha inte ens fönster. Men med sin 1 meters bredd ha de dock 2 dörrar, hvarigenom all trafiken skall gå mellan köket och rummen. Här får då tjänstflickan ligga både som frisk och som sjuk. Här skall hon klä sig och se om sig litet — allt utan att kunna vara ostörd ett ögonblick.

Till råga på hela eländet ligger vanligtvis 2 tjänstflickor i samma säng — i de hus, där man ha mer än en jungfru. Detta bruk är i högsta grad oriktigt, redan därför, att sjukdomar däri-genom så lätt öfverföras från den ena till den andra. Men det

är också rent af snuskigt. Jag syftar härmed på månadsreningen, hvaraf hvar kvinna för sig kan ha alldeles mer än nog obehag för egen del, utan att hon ock skall behöfva dela obehaget med en annan kvinna, månad efter månad.

Med det här sagda tror jag mig ha visat, att våra tjänstflickor ha det förfärligt uselt med afseende på bostaden. Om man medgifver, att läkarne ha rätt i sina åsikter om bostadens betydelse för hälsan, så må väl detta få gälla tjänstefolk lika väl som andra människor. Och då återstår det ännu mycket att godtgöra.

* * *

Detta, om förbättrade villkor med afseende på *lönen, arbetstiden* och *bostaden*, är de tre stora hufvudfordringarna, som tjänstflickorna måste uppställa gent emot dem, som ta deras arbete i anspråk. Jag talar nu inte om behandlingen i allmänhet, om ovänligheten, om misstron med de stängda dörrarna, det storsnutna uppträdandet mot detta så kallade »nödvändiga onda», eller om maten, som i en mängd fall är både dålig och otillräcklig, eller om det, att hvad som anses tillåtet för husets döttrar, anses, som oanständigt då det göres af en tjänstflicka, m. m. Hon står nu en gång »utanför».

Men jag håller före, att dåliga villkor i de tre här nämnda hänseendena är mer än tillräcklig anledning för flickorna att söka slippa tjäna.

De föredraga därför också fabrikerna framför det att tjäna — inte för det de ha det så utmärkt där, men därför att de ändå äro på sätt och vis »sina egna». Eller de ingå äktenskap som de inte skulle ha gjort äljes, om deras ställning som tjänare varit drägligare. Stadsflickorna känna till förhållandena och dra sig för att tjäna. Därför rekryteras tjänstflicke kåren med flickor från landet. De ha det släpigt på landet och tro sig skola få det bättre i stan.

Men äfven de inse snart det ohållbara i sin ställning. Äfven de se den orimliga skilnaden mellan herre och tjänare. Äfven de förstå, att arbetet är för ansträngande i längden: att de när som helst kunna stå på bar backe — utan föräldrar som ta emot dem; — utan vänner som kan råda dem; — utan något som helst försvar.

Det går, så länge hon är ung och stark. Men så blir hon snart gammal, utsliten och gnatig. Det är ingenting kvar af hennes fordom — ingen vill ha henne. Bara nöd och förtviflan är slutet.

Tjänstflickornas ställning utom hufvudstaden är på det hela inte bättre än där. De ha något kortare arbetstid, något bättre bostad, men ännu mindre lön. Framtiden är lika osäker under alla förhållanden.

Det vore därför önskligt, att i alla de städer, där det finnes manliga fackföreningar, det också stiftades fackföreningar för tjänsteflickor. Männen böra nämligen hjälpa dem att sammansluta sig.

Stiftandet af fackföreningen i Kristiania har redan visat goda följder; tjänstflickorna har börjat ställa upp fordringar. Lönen har stigit. I många hus ligger inte längre två i en säng, och i många hushåll söker man förbättra bostadsförhållandena för tjänarne. Det har också stiftats en förening af husmödrar, som äfven vill göra sitt till att förbättra kårens ställning, ehuru på annat sätt än fackföreningen.

Nåja — det kan ju också vara godt och väl, liksom det, att det fins fruar, som bjuda in sina tjänsteflickor i salongen och spela piano för dem.

Men just häri ligger en fara för rörelsen, ty tjänstflickorna äro ofta kortsynta och slå sig i ro vid minsta vänlighet från herrskapets sida. Det är som sand i ögonen.

Så mycket mera framstår det som de manliga arbetarnes plikt att göra tjänstflickorna uppmärksamma på, att af matmöderna kunna de inte vänta sig några väsentliga förbättringar.

Vi se i England, hur tjänstflickorna på senare tiden börjat röra på sig något, och strax har där kommit en »reformatrix» Ellen Darwin, som också vill ha det bättre ställt för tjänstflickorna, men hon vill göra det hela till en hjärtesak. Ett hjärteförhållande kan vara bra, men **rätt** är bättre. Och man kan inte tvinga sig in i ett hjärteförhållande med alla människor som man stöter på ute i lifvet. Men kan ju inte göra det med andra affärsförbindelser. Och här är det fråga om affär — ingenting annat.

Jag slutar med att påpeka, att en kraftig rörelse bland tjänstflickorna rundt om i landet kommer att bli af stor betydelse för arbetarrörelsen i sin helhet. Jag behöfver bara påminna de gifta arbetare, som gjort någon insats i arbetarrörelsen, hvilken förtviflad strid de ofta måst föra för att få hustrurna med, därför att dessa inte förstätt något och inte velat något. Hvilken fördel, om de på förhand hade insikt om sammanslutningens betydelse — om idén härom gripit dem så, att de sedan inte kunde släppa den, därför att den blifvit ett med hela deras väsen! Om de bara lärt sig inse, att det är vägen och ingen annan!

Hela arbetarrörelsen skulle då skjuta bättre fart, vi skulle komma fortare fram än nu.

